

Socialism, kvinnofråga och födelsekontroll

Linda Gordon. Woman's body, woman's rights. A social history of birth control in America. Penguin Books 1977.

Angus Mc Laren. Contraception and the working classes: The social ideology of the English birth control movement in its early years (Comparative Studies in Society and History, Vol 18, 1976).

R P Neuman. Masturbation, madness, and the modern concepts of childhood and adolescence (The Journal of Social History, 1975).

R P Neuman. The sexual question and the social democracy in imperial Germany (The Journal of Social History, Vol 7, 1974).

R P Neuman. Working class birth control in Wilhelmine Germany (Comparative Studies in Society and History, Vol 20, 1978).

Sexualmoraliska och sexualpolitiska idéströmningar kan inte vara utan betydelse för kartläggningen av en förgången epok. Sådana idéströmningar har dock hittills förbigåtts med en märklig tystnad i historisk forskning, åtminstone i Sverige, och inte minst i den forskning som ägnats arbetarrörelsens och arbetarklassens historia. Jag kallar denna tystnad "märklig", därför att ingen som har kännedom om den historiska perioden från mitten av 1800-talet och fram till första världskriget kan ha undgått att lägga märke till, att de sexuella frågorna var föremål för stort intresse i alla samhällsskikt, och att inte minst de socialdemokratiska arbetarledarna deltog i den diskussionen.¹ De sexuella frågorna ansågs ha ett inte oväsentligt samband med den sociala frågan.

Utifrån en övergripande frågeställning "Hur kom det sig att de tidiga arbetarledarna och feministerna avvisade födelsekontroll genom preventivmedel?" kommer jag här att gå igenom några arbeten av forskare som intresserat sig för sexuella frågor i ett historiskt sammanhang, nämligen Angus Mc Laren (Oxford), R P Neuman (Fredonia) och Linda Gordon (Boston).

Angus Mc Laren syftar i sin uppsats till att använda de argument som riktades mot den tidiga födelsekontrollrörelsen för att skapa en bättre förståelse av 1800-talets arbetarklasskultur.²

Mc Laren betecknar den tidiga (1820-talet) födelsekontrollrörelsen i England, vilken leddes av den radikale skraddaren Francis Place och fritänkaren Richard Carlile, som en självhjälpsrörelse bland många and-

¹ *R P Neuman*, The sexual question and the social democracy in imperial Germany, s 271.

² *Angus Mc Laren*, Contraception and the working classes, s 236.

ra i samtiden. Att reglera barnantalet med hjälp av preventivmedel framställdes som ett sätt att förbättra den privata situationen utan att behöva avstå från sexuell tillfredsställelse.

Denna form av självhjälp avvisades av arbetarpressen, därför att den stod i motsättning till dess sociala teori, att en rättvis fördelning av resurserna inte en inskränkning i arbetarnas antal, var medlet att avskaffa fattigdomen. Barnbegränsningen avvisades också som ett medel till förstärkt kamp för sociala reformer. Om folk fick det bättre, resonades det utifrån en armodsteori, så skulle de låta sig nöja och acceptera det existerande systemet.

Denna form av självhjälp avvisades också av moraliska skäl. Det var orätt att ingripa i den gudomliga ordningen, i naturen, i ödet. Framför allt var det orätt av den enskilde individen att tro sig kunna påverka sin och andras situation och framtid. De engelska arbetarledarna delade sina konservativa samtidas moraluppfattning. Detta hindrade dem också att ta emot den kunskap om och möjlighet till kontroll av den egna kroppen, som preventivkunskap innebär – inte minst för kvinnan. Få av arbetarpressens skribenter hade någon tanke på, att kvinnans frigörelse i stor utsträckning beror av möjligheten att kontrollera den egna kroppen.

De engelska arbetarledarnas attityder var präglade av vad R P Neuman i sin uppsats "Working class birth control in Wilhelmine Germany" kallar "the traditional mode" av kontrceptivt beteende.³ Enligt detta är individen bunden till traditionella seder och religiösa sanktioner och har därmed liten eller ingen orientering till framtiden och gör följaktligen mycket litet, om något alls, för att påverka sin framtid genom födelsekontroll.

Neuman redogör för de metoder för födelsekontroll, som var tillgängliga för tyska arbetare under årtiondena närmast före första världskriget, samt som han själv uttrycker det "more importantly" för vilka motiv de hade för att försöka begränsa barnantalet.⁴

Neuman visar, att de bättre betalda och bättre utbildade tyska arbetarna till 65–70 procent hade accepterat födelsekontrollen som ett medel till självhjälp. De visade prov på de två övriga kontrceptiva beteendena som Neuman återger. "The shorthand hedonistic mode" innebär, att individen endast tar hänsyn till de omedelbara omständigheterna och den närmaste framtiden. De traditionella sanktionerna har mist sin fulla kraft och individen kan förväntas praktisera födelsekontroll, om han eller hon anser det nödvändigt under pressen av omedelbart näringsgande förhållanden. "The purposive rational mode" går ut på, att individen har ett utpräglat tidsperspektiv som sträcker sig långt in i framtiden. I detta beteende finns en stor känsllighet för förändringar i de traditionella sanktionerna, och dess anhängare kan välja att ignorera eller modifiera dem varefter det passar deras långsiktiga intressen.⁵

³R P Neuman, Working class birth control in Wilhelmine Germany, s 422. Neuman använder sig av James Beshers begreppsdefinition i Population processes in social systems, New York 1967, s 85–88.

⁴Ibid, s 408–409.

⁵Ibid, s 422–423.

I varje fall det översta skiktet av den tyska arbetarklassen skulle således ha lämnat "the traditional mode" omkring 1910. De tyska socialdemokratiska ledarna intog emellertid vid samma tidpunkt en attityd, som inte mycket skiljer sig från de engelska arbetarledarnas ca hundra år tidigare. De avvisar barnbegränsningen med hänvisning till sin sociala teori, att självhjälp aldrig kan avskaffa de sociala problemen verkliga orsak, kapitalismen. De flesta av dem avvisar också metoden. Att använda preventivmedel ansågs anstötligt, omoraliskt och onaturligt.⁶

Neuman som i uppsatsen "The sexual question and social democracy in imperial Germany" tar det första steget för att undersöka relationen mellan sexualmoral och tysk socialdemokrati pekar också på, att de socialdemokratiska ledarna i Tyskland var präglade av sin samtids moraluppfattning. Trots att socialister från Fourier till Marx och i Marx' efterföljd socialdemokratiska ledare som August Bebel attackerade den borgerliga sexualmoralen, delade de själva många av sin samtids mest spridda och repressiva sexuella missuppfattningar. Detta har förklarats med deras klassbakgrund. Den förklarigen räcker inte anser Neuman och hävdar, att deras inställning i minst lika hög grad formades av den vetenskapliga syn på sexualiteten som var aktuell vid denna tid.⁷ Socialdemokratiska ledare deltog följaktligen i kampen mot onanin, ungdomssexualiteten och sexuella överdrifter i äktenskapet. De deltog i fostran av den nya människan.

Inställningen till preventivmedlen som sådana var blandad bland socialdemokraterna. Deras framtidsmål, ett socialistiskt samhälle väckte diskussion om barnbegränsning i framtiden, även om barnbegränsning inte ansågs aktuell i nutiden. Medan Wilhelm Liebknecht helt förordade preventivmedel, kunde Bebel tänka sig säkra perioder. Karl Kautsky däremot rekommenderade artificiella medel. Både Kautsky och Bebel ville emellertid inskränka möjligheterna till sexuella utsvävningar. För Kautsky innebar sådana i första hand onani, oral sex och andra former av sexuella uttrycksätt som han ansåg vara av ondo. Fick människor tillgång till samlag skulle inga överdrifter ske. Bebel som trots sin uttalade sexualvänlighet predikade måttlighet, varnade lika mycket för alltför tidiga sexuella erfarenheter som för "utsävningar" i äktenskapet.

Neuman har i en uppsats "Masturbation, madness, and the modern concepts of childhood and adolescence" behandlat onanin som ett riskfullt problem. Hans avsikt är att visa, att attityderna till onanin åter speglade och påverkade utvecklingen av de moderna begreppen barndom, ungdom och ungdomsinnesjukdom.⁸ Utrymme tilläts inte en närmare presentation av denna intressanta uppsats. Jag vill endast göra ett par reflektioner över Neumans slutsatser. Han utgår från, att perioden mellan könsmognad och familjebildning förlängdes gradvis från slutet av 1700-talet. Medelklassen undandrog sina barn från arbete, åldern för

⁶Ibid, s 412–414 och "The sexual question", s 277.

⁷R P Neuman, The sexual question, s 271–272.

⁸R P Neuman, Masturbation, madness, and the modern concepts of childhood and adolescence, s 1.

11–803073. Historisk tidskrift 1980: 3

könsmognaden sjönk allteftersom näringen blev bättre (från omkr 1840), barnarbetet i industrierna reducerades, kraven på utbildning och kostnaderna för hushållsbildning ökade.⁹ Hetsen mot onanin var medelklassföräldrarnas sätt att kontrollera de sexuella drifter de såg vakna hos sina barn och som alltför mycket påminde dem om deras egen föräldraliga sexualitet och också påminde dem om, att barnen hade egna viljor och önskingar.

Neuman redogör noga för den hårda tuktan som från mitten av 1700-talet sattes in för att kuva onanivanan.¹ Denna hårda fostran, som pojkar och de unga männen i största utsträckning utsattes för, bands till värderingar om värdet av hårt arbete, samt till praktiska övningar av viljan bli i samband med toalettränning. Det ansågs, att den som lärde sig behärska sin vilja på andra områden lärde sig också att så tidigt som möjligt behärska sin sexualdrift.

Också sexualupplysningen, som aktualiserades samtidigt med kvinnörelsen och den förlängda ungdomen gick ut på att förneka de unga en autonom sexuell aktivitet och att kontrollera deras sexuella beteende tills de blivit säkert styrda in i ett sunt och anständigt äktenskap, skriver Neuman.²

Utan att förneka riktigheten i påståendet att den framväxande medelklassen ville säkra monogamt äktenskap och familj genom att hetsa mot onanin, anser jag dock, att Neuman tillmåtar detta alltför stora betydelse och förbiser en annan viktig sak. Den hårda fostran till arbete, självförneklighet och kontroll av viljan som de unga männen utsattes för och det sparsamhetstänkande som låg bakom teorin om sädesvätskans dyrbarhet, avsåg inte enbart att uppskjuta sexuell tillfredsställelse till äktenskapet. Förmågan till hårt arbete, sparsamhet, punktlighet, självförneklighet och kontroll av viljan är alla egenskaper som männen behövde bli för att kunna bilda familj och också för att bygga upp det nya samhället. Därmed bidrog inte bara fostran till självkontroll på andra områden till sexuell självkontroll, utan det motsatta blev också fallet. För att de önskvärda egenskaperna skulle kunna utvecklas var det nödvändigt, att den sexuella viljan knäcktes eller åtminstone starkt disciplinerades.

⁹Ibid, s 6.

¹Från början fördömdes onanin från religiös synpunkt, som en synd. Så småningom började man angripa den som ett hälsoproblem. ("Onania, or The heinous sin of self-pollution, and all its frightful consequences, in both sexes, considered" publicerad i nitton upplagor. – Neuman, Masturbation s 2, 22)

En helt "vetenskapligt" grundad fördöms av onanin sker emellertid först med Samuel Tissot's välkända "L'Onanisme, ou Dissertation physique sur les maladies produites par la masturbation", utgiven på latin 1758 och översatt till franska två år senare. Denna bok som snabbt översattes också till tyska, engelska och italienska under 1800-talet och ontrycktes så sent som 1905. Enligt Tissot kunde nästan alla mot onanin börjar avta efter 1885 i och med att läkarvetenskapen allmör började erkänna svårigheten i att förklara mentala faktorer samband med fysiska företeelser. (Neuman, Masturbation, s 3)

²Neuman, Masturbation, s 21.

Därmed blir det förstärkt att de socialistiska ledarna, som inte bara behövde självuppförande och hängivna deltagare i kampen för ett nytt samhälle utan också gjorde anspråk på att styra detta samhälle, deltog i etablerandet av en ny sexualmoral och i fostran av den nya människan (mannen). För det som Neuman kallar "borgerlig" sexualmoral och som han menar, att de socialdemokratiska ledarna var anhängare av, var en ny moral. Den gamla moralen, dubbelmoralen, som de kritiserade, översåg ju med sexuella utsvävningar och accepterade mannens "obetingliga" sexualdrift. Detta var om inte annat den av Bebel kritiserade prostitutionen med dess lagliga reglementering ett bevis på. Att sedan också många konservativa ställde samma krav innebär endast, att också de var kritiska till dubbelmoralen, den borgerliga sexualmoralens avart och förfäclning.

Det är självklart att de socialdemokratiska ledarna var intresserade, inte bara av tidens medicinska och vetenskapliga tänkande, utan i hög grad också av det framtida släktets fysiska och psykiska hälsa, produktiva och reproduktiva förmåga. Att dessa intressen sammanföll med kejsarstatens är en annan sak. Alla ansåg att onanin hotade dessa värden. De flesta ansåg också att preventivmedlen gjorde det. Varje man som i onödan utlät sin dyrbara sädesvätska hotade sina kommande barns livskraft.

Linda Gordon, från vars bok endast kapitlet "Voluntary motherhood" skall beröras, ser den amerikanska födelsekontrollrörelsens ursprung i kravet på "voluntary motherhood", som ställdes av feministerna i olika politiska schatteringar i 1870-talets Amerika. De accepterade födelsekontrollen men tog däremot avstånd från preventivmedel som metod. I stället rekommenderade de säkra perioder eller helt enkelt kontinuerlig avhållsamhet. Ultraradikala feministerna, så kallade "free-lovers", kunde tänka sig alla former av sexuella uttryck utom samlag. Förslag, som säkerligen inte hade stora framgångar i en tid så präglad av onanihets som tiden fram till mitten av 1880-talet var både i Europa och i Amerika.

De tidiga feministerna argumenterade för födelsekontroll utifrån rätten att kontrollera den egna kroppen. Detta argument underbyggdes med hänvisningar till rasen. Det var inte bra för släktet, att ovälkomna barn föddes. Mödrar som födde välkomna barn var lyckliga och därmed bättre mödrar. Slutligen skulle den ledighet, som ett mindre antal barn erbjöd komma samhället till godo. Genom att kvinnorna kunde delta i samhällslivet och samhällsarbetet skulle deras specifika egenskaper, moderligheten, spridas också utanför hemmet.

Att de amerikanska feministerna pekar på samhällets krav och släktets framtid visar, att de har ett långsiktigt tänkande, och de tvekar inte att tro sig själva om att kunna påverka både sin egen och släktets framtid. De är långt från "the traditional mode" av kontrceptivt beteende. Hur kommer det sig att de inte accepterade artificiella preventivmedel som metod, utan endast olika former av avhållsamhet?

De måste avvisa preventivmedlen därför att dessa stod i motsättning till två av deras övergripande intressen: deras möjlighet till försörjning och deras möjlighet att påverka männens sexuella beteende.

Genom säkra preventivmedel skulle männen få tillgång till sexuella

förhållanden utan att behöva gifta sig och ta ansvar för hustru och barn. Medelklasskvinnorna, av vilka den tidiga kvinnorörelsen bestod, behövde ännu så länge äktenskap för sin försörjning. Genom att avvisa preventivmedel distanserade de sig från de prostituerade. Och de ville använda födelsekontrollen, inte för att upphäva moderskapet utan för att uppvärdera det.

Det påtvingade moderskapet var vidare det starkaste argumentet i kravet på frihet från samlagstvång. Ett accepterande av preventivmedel skulle eliminera detta argument. Dessutom skulle det motverka den uppfostran av männen som ingick i den feministiska och för övrigt samhälleliga kampen mot den sexuella dubbelmoralen. Mannens sexuella självkontroll och kvinnans rätt att neka samlag var två vapen riktade mot en av vår kulturs mest omhuldade och seglivade fördomar, myten om mannens obetvingliga sexualdrift.

Rätten att säga nej var kärnan i "voluntary motherhood". Det var ett feministiskt nyckelkrav i mitten av 1800-talet när både lag och moral sade, att kvinnans plikt var att lyda och tillfredsställa mannen. I kravet på frihet från samlagstvånget var alla feminister överens. Kvinnans naturliga rätt att bestämma över den egna kroppen går inte att skilja från hennes rättigheter som intelligent varelse, hävdades det.

Som vi har sett fanns ett stort intresse i vida kretsar att angripa myten om mannens obetvingliga sexualdrift. Feministernas "nyckelkrav" frihet från samlagstvång och rätten att säga nej är ännu ett exempel på hur feministiska krav ofta sammanfaller med samhälleliga behov.

Vid en analys av argument mot födelsekontroll är det som synes viktigt att skilja på målet och medlet. En målsättning med barnbegränsningen kan avvisas, tex att minska fattigdomen, medan en annan målsättning kan accepteras, tex att förbättra rasen. Och man kan avvisa medlet därför att man anser att det medför icke önskvärda konsekvenser medan man anammar barnbegränsningen av olika skäl. Det är alltid två områden att ta hänsyn till: befolkningen och moralen. Det gör frågan svår att analysera, och en tendens har funnits i olika framställningar att de rationella skäl som bl a feminister haft för sitt avvisande inte har beaktats, utan oftast avverkats med allmänna fraser som "puritanism" och "sexualfientlighet".

Hjördis Levin